

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОСТАВЉЕНИКА У СРБИЈИ

Издази два пута месечно

Н У Ж Н О Ј Е...

У броју 6 Бранича (стр. 187) донесен је Др-а З. У-ћа: Преглед рада Касационога суда за прошлу 1887-му годину.

У томе прегледу, који је врло брижљиво израђен, налазимо у појединостима колико је грађанских а колико кривичних предмета расправио Касациони суд у прошлој години, у својим редовним и општим седницама, колико их је расправило дежурно одељење за време судског одмора; налазимо, даље, бројно упоређење са расправљеним предметима у минулим годинама, узев сваку трећу годину у назад као мерило; на онда број оптужених лица по занимању и полу, колико је лица на коју казну осуђено било и законску квалификацију учињених казнимих дела.

Али још налазимо да је Касациони суд дао и упуства нижим судовима у 135 грађанских и 59 кривичних предмета, а дао их је и полициским властима у 42 предмета; а у својим општим седницама донео је Касациони суд и одлуке у 7 питања *о разумевању извесних законских прописа.*

Касациони суд и позван је да даје упуства нижим судовима и полициским као истражним властима; а § 16 његова устројства прописује: „У општој седници саветоваће се: 1, како се има разумети какав закон пропис о коме би се приметило, да се у одељењима у подобним случајима неједнако разуме и на случај односи (§ 8 зак. грађ.)“...

Питање је: да ли се постиже права цел када се дају упуства нижим судовима на досадањи начин и када се не

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

објављују одлуке општих седница о томе „како се има разумети какав закон пропис?“

По правилу судије Касационога суда морају бити правници прве врсте, најбољи познаваоци закона и најспособнији његови тумачи. За то закон о судијама (чл. 3) и захтева од њих: да су редовно свршили правне науке у Србији или на страни, да су служили као судије, или да су били професори права на великој школи, седам година; или, да су били министри правде, или начелници министарства правде, или да су десет година као јавни правозаступници радили правозаступничке послове.

Значи, упуства Касационога суда морају показивати потпуно савршенство у знању закона, па по њима нижи судови заиста и треба да се управљају. И даље, одлука Касационога суда о разумевању извеснога законскога прописа потекла је из правога значења тога прописа, и она се слаже са основима здравога разума и природне правце (§ 8 грађ. зак.).

И заиста нижи судови веома пазе како ће расправити Касациони суд поједини правни случај, а особито како ће га расправити у општој седници, па према томе они доносе у будуће и своје одлуке у подобним случајима. А по упуствима управљају се, или треба да се управљају, све док постоји дотично законско наређење о које се нижи суд огрешио, што вреди и за разумевање извеснога законскога прописа, који је Касациони суд протумачио.

Према томе свако упуство које изда Касациони суд, треба да је тако израђено да вреди за све ниже судове; а када се појави питање о разумевању извеснога законскога прописа, па га расправи касациони суд и о њему донесе своју одлуку, та одлука треба да је позната такође свима судовима, да би се по њој могли управљати.

По садањој пракци Касационога суда упуство даје се само ономе нижем суду који га је изазвао; а одлуке које су донесене о разумевању извеснога законскога прописа махом остају непознате. — Практика која се не да оправдати.

У устројству Касационога суда, у § 6-ом, каже се: *Главни је задатак Касационога суда, да мотри, да се у земљи како формални, тако и материјални закони и прописи у предметима грађанским, спорним и неспорним, као и у кривичним, употребљавају у оној мисли, у којој они гласе и једнообразно.*

Законодавац, дакле, хоће да се постигне и једнообразност у суђењу, да је примена закона једнака у целој земљи, а то да оствари ставио је у дужност Касациономе суду.

Али Касациони суд не може то остварити ако остане при досадашњој праксици у саопштавању својих упуштава нижим судовима, у саопштавању одлука својих општих седница, и ако не објављује своје одлуке о разумевању извеснога законскога прописа.

Ми смо напред казали, да свако упуство Касационога суда треба да буде тако израђено и удешено, да може служити као упуство свима судовима, па треба га свима судовима циркуларом и саопштити.

Таким начином много би се допринело једнообразности у суђењу у целој земљи, а то би поставило правду на много чвршћи темељ.

Каква је корист од упуства када је оно познато само једноме суду, па други судови могу и даље грешити у не-томе правцу? — Не само што треба свако упуство саопштити свима судовима, и полициским властима када је једној од њих намењено, него треба нарочито мотрити да ли га се судови придржавају, па ако се поново појави грешка која је упуство изазвала треба дотични суд опоменом казнити.

Још је потребније да Касациони суд саопштава свима судовима своје расправе о разумевању извеснога законскога прописа. Наши закони не оскудевају у нејасним прописима, које судови тумаче према својем разумевању, а често врло различно и противно њиховоме правоме значењу. Па када је Касациони суд позван и законом овлашћен да опредељује како се имају разумети такви законски прописи, а напред смо казали да судије у Касациономе суду морају дати га-

рантије за правилно разумевање законских прописа својом спремом и ранијом судском праксом, онда је у интересу једнообразнога суђења у земљи да усвоје сви судови разумевање Касационога суда и по томе да доносе своје одлуке у конкретним случајима. Судови пак могу то учинити само ако су им познате дотичне одлуке Касационога суда.

Али да би се дошло до потпуне гаранције за правилно разумевање извеснога законскога прописа, Касациони суд треба и да објављује своје одлуке о томе, те да буду донуђене критиком осталих стручњака. Осим тога, када је грађанин обвезан да зна законе, јер незнање закона никога не извињава, он треба да зна како разуме извесне законске прописе и највиши суд у његовој земљи. А када грађанин увиде да влада у земљи једнака примена закона и да их судови примењују у правоме њиховоме значењу, да их правилно разуму, онда се у њих развија све веће поштовање према закону и земаљским судовима, а то је за наше прилике веома нужно и може се најлакше постићи путем јавности.

Са истих разлога треба Касациони суд редовно да објављује и решења својих општих седница у грађанским споровима и кривичним делима. Читајући их у листовима сваки судија може себи да обележи правац за поједини случај, правозаступник управља се по њима у својем раду, млађи судеки чиновници пре практично знање, а критика тих решења помаже општем усавршавању у знању закона.

У Француској, Русији, Немачкој, Аустро-Угарској и другим европским државама објављују се редовно одлуке Касационих суда. Нема разлога да и у нас тако не буде, па надајмо се да ће и бити...

БАХТИНА И СВОЈИНА

или

КОЛЕКТИВИЗАМ И ИНДИВИДУАЛИЗАМ КОД СРБА

НАПИСАО

МАТА РАДОСАВЉЕВИЋ

(Свршетак)

Питање даље наступа: у ком односу стоји система економне организације еспрам савршенства производње? — да ли је колективизам при сваком степену економног савршенства могућ? — као и да ли је својина неопходно нужна фаза у току економног развитака?

Ми ћемо на ова питања одговорити кратким погледом на главне моменте историјског развитака имовинских појмова европских народа *Аријанског* порекла.

Историјски развитак ових народа почиње *племенским*, а завршује се, у колико се то предвидети може, *државним* или *друштвеним* колективизмом. Какви ће развитак после тога наступити, о томе за сада у науци не може речи бити. Путеви пак којима се иде, могу разни да буду.

У *Еволуцији српске задруге* (део први) ми смо изложили закони тог постепеног развитака, онако као што се у животу и историји српској фактички и вршио.¹⁾ По том закону колективизам се морао у крајњем реду израспадати на индивидуализам.²⁾ Закони тог постепеног развитака овај је: племена се израспадала на сеоске заједине, сеоске заједине на братства, братство је прелазна епоха ка задрузи, задруге се у крајњем реду израспадале на индивидуализам.³⁾

¹⁾ Не сме се никако из вида губити, да је цео овај ток дошао услед крвног еродетва и породичног живота, а форма економне организације мењала се према развитаку производње.

²⁾ У току развитака производње долази најпре сточарство, затим земљорадња, а најпосле занати и индустрија, као самосталне гране народне привреде. Овде нам ваља нарочито приметити, да земљорадња има одвећ разне стадијуме свога савршенства.

³⁾ Види *Еволуцију српске задруге* (део први), главу IV.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Но овај закони ток постепеног развитка изложен је под представком да *слобода* у природи влада, и то слобода у апсолутном смислу,¹⁾ без икаквог уплива законодавца на производњу и систему економне организације. Слобода првобитног доба то је економна ограниченост, јер економна ограниченост лежала је у самој природи и производњи.²⁾ Економни рат и борба били су у првобитно доба немогући, због природних окова у којима је производња почивала. Средства за производњу немађаху тада значај капитала. Тада је крвно средство под владавином економне слободе морало колективизам да ствара, јер степен савршенства производње то је захтевао и собом доносио. Својина се тада није могла ни појавити, нити је имала каква смисла. Својина се тек у крајњем реду развила. Она има такође својих услова, а захтева извешан степен савршенства производње.³⁾ Писаних закона у старо доба није ни било — није их дакле требало ни обаврати — а обичајно право се под владавином слободе а према развићу производње мењало и преображавало све у правцу колективизма до појаве првих зачетака својине и индивидуализма. *Где* и *у колико* се писани закони појављују, израђени су и они у правцу слободе, а на начелима колективизма.⁴⁾ Стари законодавац се за слободним развитком поводио, испитивао га, и законима земаљским санкционисао и регулисао. Доцније, кад се економни живот развије и компликује, *природна економна ограниченост*⁵⁾ по себи пада, а слобода постаје нај-

1) Ову апсолутну слободу у природи треба битно разликовати од појма политичке слободе; она може са правом политичком слободом да се подудара (као што је случај у старо доба), а може и то на одвећ разне начине од тога да одступи (као што је случај н. пр. у данашњем економном животу).

2) С тога је економна заштита и ограниченост била тада природна ствар, а нису за то потребни били писани закони. У старо доба владала је дакле права слобода, а имала је чак и политичког значаја, и то без писаних закона.

3) Својина условљава апсолутну слободу, што при развијеним економним односима значи економну неограниченост, рат и борбу међу елементима.

4) Да стари земаљски закони нису били потпуни и савршени, то се по себи разуме. Ми смо тек на основу неколико законика бащинина својства могли да сазнамо и испитамо.

5) За разлику од *вештачке економне ограничености* која се тек посредством земаљских закона постигава.

већа економна неограниченост, те слободни развитак носи собом распад а у крајњем реду и претварање колективизма у индивидуализам — разуме се — кад у природи и економном свету нема позитивних закона, који ће тај распад и то претварање да спрече, а слободи природне окове да створе, већ баш напротив позитивни закони устројени су у правцу тог распадања и тог претварања. Као једина сметња слободном развоју старога доба могао би се навести *феудализам* са својом системом економне организације. Но и у том погледу, остављајући на страну она општа начела која кроз сваки феудализам провејавају и која у опште развитак производње спречавају, видимо да се феудализам код Срба битно разликује од феудализма осталих народа, јер је устројен више у том слободоумном правцу. Тако видимо да је код Срба ак-феудална установа на којој се управо цео феудализам и заснива *баштина* отуђива што је слободни развитак у одсуству природних а под владавином неприродних и дегенерисаних феудалних позитивних законика собом донео¹⁾ — а што није случај код *илемениге* имовине западних народа. За доказ разлике могли би навести даље то, што се код Срба *баштина* делила на једнаке делове међу члановима породице — што такође није случај код *мајората* и *минората* западних народа и т. д. Шта више, наше је мишљење, да је српски феудализам био у толиком степену слободоуман, да је у себи носило клицу и могућност будућих рефорама, и да би се српско друштво могло преобразити и без револуције — што такође није случај код западних народа — да случајно Турци нису прешли у Европу и српском државом овладали.

Но права слобода у политичком животу и односима није тако проста и природна ствар, као што поборници својине то замишљају. Она је за економни живот проста и природна само у првобитно доба, док у природи и производњи ограничење влада, док је производња за место везана, док је

¹⁾ Као што смо видели, под феудализмом влада је већ појам дегенерисане *баштине*.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

природом ограничена и стегнута, и док средста за производњу значај капитала не добију.¹⁾ Модерни ред и поредак није прво права слобода, а затим није ни одвећ проста ни природна ствар.²⁾ Већ и у првобитно доба налазимо често разних дегенерација слободе и природних економних односа. Када се пак производња развије, друштво намножи, економни живот и односи компликују, тада и слобода постаје најтежи задатак законодавства. Да би се у данашњем друштву права слобода остварила, потребно је парочито знање и наука, вештина и пракса. Слобода је највећи ред и поредак у природи — али сваки ред и поредак у друштву није опет слобода. *Ромство* је н. пр. ред и поредак, *феудализам* такође, па и *капитализам* — али ни једно од ових система економне организације није права слобода, нити су ово природни односи. Слобода захтева и условљава данас позитивне законе и то баш природне т. ј. такве, који одговарају и који се слажу са природним економним законима и односима. Поборници својине и не могу да устроје никакву систему економних односа, при којој би права слобода владала, јер се вечно крећу у оквиру индивидуализма, а овај је опет посве супротан правој слободи. Права економна слобода без извесних позитивних закона — и то баш природних економних — и не може у данашњем друштву да влада ни да постоји.³⁾

Најнигрешније је тврђење, да је код свију народа Аријанског порекла развита економне организације један и исти т. ј. истоветан. Оно истина судећи по корену а и по мате-

¹⁾ Средства за производњу немају на свима ступњевима економног савршенства значај капитала.

²⁾ Данашњи економни односи прво су неприродни и нечовечни, а затим су и одвећ развијени и сложени. И поборници својине имали су трдних мука док су сазнали и испитали законе који данашњим животом владају.

³⁾ Јер су економни односи данас јако развијени и сложени баш и онда кад су најприроднији.

У старо доба позитивни закони бејаху готово изминни, јер односи економни бејаху прости и природни.

Позитивни закони појавише се у старо доба тек тада, кад је имовина из своје природне форме почела да врара

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ријалу што га ова племена у себи носе могао би се тај закључак извести, али овакво тврђење било би одвећ смело и поспе на намет изречено — без тачне анализе историјског развитка појединих народа и без тачног познавања разних имовинских појмова. Баш напротив народи самостално постоје, а самостално и развијају се. Сваки народ има своју историју, која нам објашњава развитак економне организације и развитак позитивних закона. У историји неких народа налазимо често и таквих појава и таквих установа које су за друге народе непотпуно и неразумљиве, па баш да су ти народи једног и истог порекла. Системе економне организације могу да буду *истоветне*, више или мање *сличне*, па и поспе *разне* — што све зависи од особених прилика и земаљских законика и особеног развитка њиховог. Судбина и историја Аријанаца била је истоветна до деобе. Од како су се пак племена издвојила и растурила по свету, налазимо и грдних разлика у развитку њиховом. Тако видимо да је код старих Римљана својина постала развила се и у највећем своме јеку била, док је код браће и суседа њихових старих Германаца баш у то исто доба сеоски колективизам владао. Римљани су управо рећи творци и оснивачи права сопствености и индивидуализма. Код њих је индивидуализам беснио и друштво њихово мутно.¹⁾ До савршенијих форма и образаца, до таложења, није могло друштво њихово да дође већ ни по томе, што они не знаху за — водену пару. Водена пара и други разни пропаласци најпре су преобразили производњу и својину ограничили на мањи број индивидуа, а затим су у неколико преобразили и систему економне организације, ограничивши природни бес својинни, и давши праву сопствености прави јавноправни значај, и то у интересу човечности реда и поретка у друштву. Тешко је наћи и два народа којих би историјски развитак био баш истоветан. Сличност и истоветност у доцнијем животу долази од примања и усвајања страних *општих* установа, што бива добровољно путем реформе, или

¹⁾ Хаотичка смеша то је највећи степен несавршенства у природи.

насилно путем рата и револуције. Ово правило важи бар за својину као апсолутна истина као општу установу. Сви су је народи примили и усвојили од старих Римљана. Код старих Римљана је пак она самостално постала, развила се и потпуно усавршила. С тога се и каже, да је својина *римска* установа.¹⁾

Исто тако код свију Аријанаца владало је племе и племенски живот. Свуд се племе у крајњем реду даје расчленивати на породице а ове опет на индивидуе. Но погрешно би било мислити, да је породица свуд потпуног економног значаја имала, и да је она свуд правилне форме и кристале стварала. Баштина је постала развила се и у највећем јеку била код Срба. Баштина и задруга стоје у тесној међусобној вези и односу. Баштинско право јесте основа задружном животу. Баштинско право није никаква ерошена ни измишљена система, већ баш напротив ово је творевина и тековина српског народа, а узета је из народног живота.²⁾ Срби су управо рећи творци и оснивачи баштинскога права и приватног колективизма. Без сумње да је породица у правном и економном животу и осталих народа оставила неких трагова својих, али све то није баштинско право, јер није нарочита система економних односа, која би се слагала и подударала са српском баштином и баштинским правом. Код осталих народа породични живот на приватној имовини није стварао правилних форма и кристала, већ баш напротив неправилних агломерата. Могу се западни народи у историји развитка економне организације разметати својом породицом колико хоће, али ово није права задруга, већ највише некакви породични ортаклук или смесништво, из простог већ тог разлога, што код ових народа нема баштинскога права. Код тих народа поро-

1) Иначе пак бар индивидуа има по целој свету — али не имовинског и апсолутног индивидуализма.

2) У осталом ни против ерошене и измишљене системе не може се ништа имати, особито кад је она правилно изведена, кад се практично применити може, и кад одговара свима условима и захтевима производње.

дични живот бејаше заснован на начелима римске својине. Између задруге и ортаклука пак постоји и по данашњем српском грађ. законнику грдна разлика.¹⁾ Западни су народи измењивали и накурађивали римску својину како су кад знали, и како су кад стигли, али све то и не личи на баштину. До самосталне системе економних односа, баштинскога права, они нису могли никако да дођу. Једино сличност нека, и то тек у неком и извесном погледу приближавање ка српским имовинским појмовима, опажа се у *Саличком* и *Ринуарском* законнику;²⁾ али и ово је још далеко од праве баштине и баштинскога права (приватног колективизма). Сем тога Салички и Ринуарски закони везани су више за место и време у историји, и немају онако општег значаја као баштина и баштинско право код Срба. Баштинско се право код Срба развило и највећма усавршило. С тога се с правом тврдити може, да су баштина и задруга српске установе. Но до општег значаја у свету баштинско право није никад дошло; оно је научном свету остало непознато, а затрпано и сахрањено је у историји и прошлости српској. У науци се још ни данас не зна, да је колективизам могућ и код приватне имовине, нити су пак начела и овог колективизма тачно и јасно показана и доказана. Свуд се право сопствености за једино могућу и природну систему приватно-правних односа сматра — што нарочито спречава развитак и усавршавање економне и правне науке.

Исто тако сеоски колективизам или бар трагова његових налазимо код свију народа Аријанског порекла, али за ову систему економне организације највећу заслугу имају Руси.

¹⁾ Задруга се управља по начелима главе XV, а ортаклук или смешанство по начелима главе XXVII грађ. законика.

²⁾ Види *наследство* у саличком и ринуарском законнику.

Салички закон Глава LXII §. 6: „De terra vero salico, nulla portio hereditatis mulieri veniat, sed ad virilem sexum tota terrae hereditas parveniat.“

Ринуарски закон Глава LVI § 3: „Cum virilis sexus extiterit, femina in hereditatem a viaticam non succedat.“

Ово пак тим више, што у рускоме *миру* ова система још и данас влада и постоји.

Но лако је могао слободни развитак својим током струјати и јурити док је у економном свету слобода владала, и док нужним изменама системе и форме никакве сметње на путу нису стајале. Цела ова ствар узела је посве други вид на-се, кад су народни обичаји и установе потпуног правог и политичког значаја задобили. Писани закони постадоше кврге и окови за формални ток и развитак економни. Само по позитивним законима прописаној форми може ток и развитак да се креће. Измена форме условљава и измену земаљских закона: стари закони мора да се уништавају и обарају, а нови стварају и подижу. Грдна моћ и сила лежи у позитивним законима. Они одређују ток и форму економном кретању: могу често благодетно а често опет и штетно на економан живот и развитак да дејствују; могу развитак да потпомажу и убрзају, а могу опет да спречавају, коче, па чак и којекаквим страшутницама воде.

Племе је, у самој ствари, много шири појам, него што се то у данашњој науци мисли.¹⁾ У племену је владао колективизам, а судећи по траговима у српској историји овај колективизам налазимо чак код понаше, дакле из доба сточарства.²⁾ Овде је реч о *жупи*, што је опет покрајина, а обухвата многа села. Овај појам народни није пао с неба, већ је створен процесом економног живота, а тиче се најпрвобитнијег ступња савршенства производње (сточарства). Без сумње да је код свију племена Аријанског порекла овај појам у своје доба владати морао, али су код западних народа током доцнијег формалног развитака сви трагови овог појма и живота сатрвени и уништени. Исто тако и код западних народа налазимо више или мање јасних трагова сеоског колективизма, што се већ тиче земљорадње и сеоских потеса. О братству пак као економној заједини западни народи не-

1) Обично се мисли да племе обухвата село.

2) Види *Еволуцију српске зајуне*, глава III, стр. 13.

мају појма, што је већ јасан доказ, да су народи Аријанског порекла растурени били, када је код Срба братство постало и развило се. Једнообразност у формалном развоју Аријанаца налазимо само до сеоске заједнице. И заиста римско завојевање затекло је западне народе на том степену формалног развоја. Затим је својина код тих народа увођена пре свакога времена а без икаквог смисла. У распадању сеоске заједнице код њих породица није имала времена нити је могла никакве правилне форме и кристале да ствара, већ увек којекакве незграпне агломерате и наказане појмове.¹⁾ Задруга и баштинско право код тих народа нису могли да се развију (бар не потпуно), а којекакве наказе и скардености у природи нећемо ваљда задругом и баштином називати. Права је својина код тих народа преовладала и бесити почела, кад је пут приватној имовини и производњи у малом утврвен био. Буд даље тај развој одводи, и то већ знамо. У сваком случају постоји правило, да западни народи нису ишли ступама постепеног и слободног развоја. Они су фазу задружног живота *прескочили*, стварајући којекакве наказе и скардености у природи, а својину су насилно увели и установили. Још оригиналнији и поучнији је историјски развој имовинских појмова код Руса. По гледиштима поборника својине Руси су о сеоски колективизам запели, па нису даље ни мрдали,²⁾ и ако се већ ни по здравом разуму претпоставити не може, да се за толико време производња код Руса није усавршавала. Руси су знали и умели сеоски колективизам у толиком степену да развију и усаврше, да су под том формом економне организације епоху задружног живота и највеће савршенство индивидуалног беса и имовинске разузданости пре-

¹⁾ Тако су западни народи заснивали својину на апсолутно недељивој имовини, давајући право наследства најстаријем или обратно најмлађем сину — што је већ посве супротно начелима колективизма.

²⁾ Поборници својине мисле да је производња и економна организација једно и исто — у толиком степену природност својини они признају.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

кужили и *прескочили*.¹⁾ Срби су опет творци најприродније и најсавршеније приватне имовине *баштине* и *баштинскога права*. Њих је модерни законодавац преварио и обмануо подметнувши им својину и индивидуализам место баштине и баштинскога права.²⁾

Из свега овог јасно се види, да савршенство производње и економна организација доиста стоје у међусобној вези и односу т. ј. да извесни степен савршенства производње захтева извесну систему економне организације; по исто тако као правило поставити се може, да је колективизам на свима ступњима савршенства производње не само могућ, већ да је код разних народа а у развојно доба према савршенству производње фактички и владао, и да ће у крајњем реду економним светом опет морати да преовлада, и то и у најсавршенијој и најразвијенијој форми својој, као државни или друштвени колективизам. Својина пак није неопходно пужна фаза у току развоја економне организације, јер поред ње постоји и баштина, које је такође појам приватне имовине. Својина управо и није ништа друго него појам дегенерисане приватне имовине.³⁾ Свуд се појављује и влада колективизам, а само код приватне имовине законодавац је *слободан избор* између колективизма и индивидуализма, између баштине и својине. Пре а и после приватне имовине законодавац је баш само на колективизам и ограничен. По себи се пак разуме, да се и колективизам *по форми* својој непрестано развија и усавршава⁴⁾ према развоју и усавршавању производње и правне и економне науке. У природи имамо квантитативно развој

¹⁾ Ово су *скокови* само за поборнике својине. У самој ствари пак ово је савним природни ток економног развоја. Производња управо и не зна за којекакве *фабуле* поборника својине. Она се својим природним током креће и развија, а законодавац треба разне имовинске системе да познаје, и економне односе законима земаљским да регулише.

²⁾ Да ли је то учинио намерно или из незнања, нећемо да испитујемо

³⁾ Код својине су сва природна имовинска својства издвојена.

⁴⁾ Ни индивидуализам није с неба пао у најсавршенијем облику свом.

колективизма, од најситнијег *приватног* до најкрупнијег *државног* или *друштвеног*. У првобитно доба колективизам је био најпростија и најприроднија ствар, тако да се индивидуализам онде ни замислити не може. У колико се пак економни односи нагомилавају и компликују, економни живот развија и усавршава, у толико и колективизам бива све тежи задатак науке. Ако се пак код позитивних закона при колективизму баш какво несавршенство и укаже, не треба избегавати га, јер и ови закони могу лако да се дотерују и усавршавају. Но при том дотеривању и усавршавању позитивних закона законодавац треба владајућег начела т. ј. колективизма да се придржава, те само форму и систему да дотерује и усавршава, не пак као оно по богу модерни српски законодавац начело да мења, и колективизам у индивидуализам да претвара и преображава. Модерни законодавац да би избегао све тешкоће, које се при стварању позитивних закона појављују, подметнуо је Србима својину — имовину пустио у слободу које ће рећи „на отаву“, па је даље проматрао и пазио, какви ће односи економним животом да се стварају и развијају, а свој законик је према томе устројио и регулисао. Није управо ни проматрао ни пазио нити је што стварао и устројавао (сем задруге засноване на начелима индивидуализма), већ се користио туђим проматрањем и туђим искуством, а свој законик је просто копирао и превео. За дотеривање и усавршавање имовинске системе пак много способнији је колективизам него ли индивидуализам.¹⁾ То нам јасно сведочи српска *баштина* и руски *мир*. За чудо дивно да се ни у досадањем животу ни у досадањој науци није довољна пажња обраћала на те словенске појмове и установе, нарочито не што се тиче њиховог развића и усавршавања.²⁾ Поборници

¹⁾ Да је својина за усавршавање апсолутно неспособна јасно се види већ из тога, што се она даљим усавршавањем (преко степена економног самовољства и беса) непрестано ограничава, те своја главна и природна својства губи, у крајњем реду пак изчезава и претвара се и опет у колективизам.

²⁾ Поборници својине немајући појма о колективизму задовољили се тиме, да ову систему упознаду из српског и руског живота, па су тиме сву своју мудрост

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

својине поступају као и стари Римљани: све што је старо и њима непознато, то они неће довољно ни тачно да испитају ни да познаду, већ покривају и затрпавају маштом варваризма, а своје установе уздижу и обожавају — што је доказ једностраности и несавршенства чак и данашње науке.

Но кад су и баштина и својина системе приватне имовине, и кад је код приватне имовине и производње законодавцу слободан избор између баштине и својине, онда нема сумње да се у сваком погледу баштина својини претпоставити мора:

а) што је баштина колективизам, а ово је онет прави и природни пут у развоју економне организације, почем је колективизам и иначе на свима ступњима економног савршенства владао, а индивидуализам је могућ тек код приватне имовине, и то онет само на извесном степену савршенства ове (приватне) производње;

б) што се потпуно слаже са природним економним законима и истинама, а у друштву људском ствара увек само природне и човечне односе (слободу, братство и једнакост);

в) што у много већем степену садржи у себи економне гинкости и еластичности, те тачније одговара разним захтевима и условима производње;

г) за Србе нарочито још и с тога, што је ово установа из народног живота и српске историје, па је овај народ лако и разумева.

И тако својина се са баштином никако мерити ни утврђивати не може, јер ју баштина у сваком погледу надвисује и надмашава. Нема се управо речи којима би се право баштинско као система економне организације довољно похвалити и одликовати могло.

исцрпели и завршили. Научна дела у којима се расправља српска *задруга* и руски *мир* већином само су дескриптивне природе; о правом излагању и тумачењу закона ових појава и установа народних у досадањој науци и не може речи бити. Сва научна критика у овоме погледу своди се на подметање, извртање, просто хулење и грдњу, тих словенских појмова и установа.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Закони баштине као апсолутне истине важе за *земљорадњу*; ¹⁾ по аналогији пак начела колективизма могу се преносити и на остале гране народне привреде. ²⁾ Код земљорадње закони својине управо ни немају никаква смисла, јер је својина посве дегенерисан а и излишан појам о имовини земље. У осталом, ни по назорима поборника својине земљорадњом не владају исти они природни економни закони који и осталим гранама економног живота. Код *заната и индустрије* својина се брже и лакше појављује, а и може да има неког смисла, али увек само привременог и прелазног, док је производња несавршена и неразвијена, јер у крајњем реду колективизам је и овде неизбежан а и природнија и савршенија система економних односа. Тиме што је модерни законодавац својину код Срба увео, није српску земљорадњу баш ни за длаку усавршио, нити јој подесније услове и прилике створио, већ баш напротив свему томе обратно. Па ни код заната и индустрије, где се без сумње много шта учинити и успети могло, модерни законодавац својом имовинском системом није ништа створио ни усавршио. Баш напротив, прераним унашањем модерне слободе (имовинске разузданости) у економни живот, он је ове гране народне производње подрио и поткошао, а изложио их страним вихорима и олујама. ³⁾ С тога се не треба ни најмање чудити, што се данас баш у тим друштвеним редовима и слојевима опажа највећа живост и

¹⁾ Не сме се никако из вида губити, да је земљорадња код Срба још и данас најглавнија грана народне привреде, и да је тежачки ред и сталеж најмнобројнији.

²⁾ *Пад, ме, како и у колико* начела колективизма или обратно индивидуализма код заната и индустрије употребити ваља, требало би да буде предмет засебног испитивања. Ми се у овој расправи у детаље тога питања упуштати не можемо.

³⁾ Ваља се особито чувати да се занати и индустрија са трговином не бркају, јер то није једно и исто. На данашњем степену економног живота апсолутна слобода може да има смисла само међу народима, који на једнаком степену економног савршенства стоје; у противном случају она ствара од једне стране превласт и надмоћије, а од друге стране зависност и потчињеност. Увађањем апсолутне слободе код заната и индустрије модерни законодавац тобож да потпомогне развитаку ових грана народне привреде, у самој ствари потпомогао је трговину са страним производима — што није једно и исто.

тежња за економном самосталношћу и заштитом земаљских закона — што су начела колективизма. Модерни законодавац није довољно познавао економне законе и истине, народне установе и историју српску, а својину је увео просто подражавајући западним народима. То непознавање не може ништа да извини, у толико мање, што су код Срба већ владали здрави јасни и природни појмови о имовини земље. Када су у овом народу после ослобођења његовог од Турака ствари и уважани закони земаљски, требало је мало више воље и мало више знања и спреме (а мање имптирања западним народима), па да система економне организације посве други вид добије, — што би без сумње померио појмове поборницима својине, а много допринело, да се природни економни закони и односи у науци сазнаду, и од формалних тачно разликовати могу. Корен и порекло својини лежи у *трговини*. Но трговина управо и није никаква производња. Ово је некакви природни хаос и комешање. Ту својина влада, и има правога и потпунога смисла и значаја, али ипак тек доцније.¹⁾ Па и овде највеће економно савршенство састоји се у томе, кад произвођач и потрошач у непосредан однос дођу, т. ј. кад трговине као посредника нестане и изгуби се. У осталом ако трговина, па најпосле и још каква грана народне привреде, баш и имају какву особену природу своју, нека се оне за то време по законима те природе њихове управљају, а не за љубав њихову целокупна система економне организације па чак и код земљорадње да се мења и дегенерише. И тако као правило поставити се може, да је колективизам могућ и да треба да влада на свима ступњима економног савршенства, а индивидуализам тек по изузећу само код неких извесних грана народне привреде и то увек привремено.

Кратки резултат свега нашег испитивања јесте: право баштинско и право сопствености јесу две посве разне и супротне системе економне организације, — породица је језро

¹⁾ У почетку и трговина користи се начелима колективизма.

и клица а права економна слобода¹⁾ сфера је или земљиште у којем се право бантинско ствара и развија; — индивидуа је језгро и клица а економна разуданост и неограниченост сфера је и земљиште у којем се право сопствености ствара и развија. Кад су клица и земљиште познати, потребно је још савршенство науке, те да се једна или обратнo друга система економне организације развије и устроји.

Ј Е Д Н О П И Т А Њ Е

из меничнога права

Живот људски и односи друштвени подложени су, тако рећи, свакодневним променама, те с тога ни правна наука као теорија, а ни позитивна законодавства никад не могу предвидети и регулисати сваки могући одношај, који ће се у будућности појавити. С тога је потреба измена и допуна појединих одредаба у законима увек неизбежна била. Законодавцима свију времена и народа била је ова истина врло добро позната; они себи никад нису ни ласкали да могу предвидети, обухватити и у своје законе ставити све оно, што би се доцније у практичном животу њихових народа појавило. Али законодавци су се у овом погледу помагали теме, што су излагали главне принципе, основна начела за све врсте правних одношаја. Помоћу тога лако је увек одредити место и оној појави, која никад није била обухваћена и предвиђена прецизним наређењем законодавчевим, а јавила би се у друштву. На основу тога законодавци свију напредних народа и осмелили су се те поставили правило, по коме судија *мора* сваки спор, који пред њега дође пресудити, без обзира на то, да ли је он регулисан специјалном одредбом законодавчевом или није. Наш законодавац у § 10 грађ. зак. у том

¹⁾ Доказна ова слобода од природе или од писаних закона, за саму ствар све једно је

погледу има овако наређење: *Ако би се случај какви на суду појавио, за који нарочитог законског проишса не би било, онда ће се исти по општим у овом законнику постављеним основима .. решавати, никако не испуштајући из вида [законе проишсе за подобне случајеве.*

Али то начело, којим се судији даје могућност да се служи аналогном и да дерегулисану појаву своди под опште принципе што владају дотичном материјом, то начело, ма колико да се мора усвојити има и своју незгодну страну. Оно даје повода разним тумачењима тако, да се врло често дешава те у једном истом питању искрсну по два са свим контроверзна мишљења. Кад се овоме дода тај факт што има народа, код којих се закони не измењују упоредо са наплетком друштвеним, онда је врло лако појмити да таквих питања има неизброј.

Људи од струке позвани су да свако овако питање расветле и одреде му оно место, које оно по природи ствари треба да заузме. У нас је ова потреба значајна по томе, што наши закони, а нарочито закони што регулишу приватно-правне односе наше, не могу доћи у ред оних закона, који пду за сувременим потребама народним.

У самој партији о меничном акценту или пријему има толико спорних питања и толико несугласице међу меродавним научарима, да би требало много и простора и времена, те да се све то изнесе пред наше читатеље. С тога ћемо се ми ограничити за сада једино на питање о томе: *какве је природе обавеза онога трасата, који је извршио неправилан акценит на тај начин, што је преко текста менице, у место правилног пријема, ставио јединствено своје име и презиме или фирму своју?*

Ово је питање за нас од великога практичнога значаја по томе, што се врло често потеже; с друге стране оно наилази на различна тумачења од наших правника, те је по томе потреба да се један пут пречисти.

Важност овога питања повећава се за нас с тога, што су се услед оснивања новчаних завода скоро по целој земљи,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

почели меницом да служе сви разреди друштвени. Нама је лично познато, да се сеоски свет једнога округа почео у великом броју уписивати у еснаф трговачки само с тога, да би се помоћу менице могао служити кредитом новчаног завода тога округа. Међутим опште је позната ствар да један београдски новчани завод и није, баш нарочито, намењен трговини и трговачком свету, но свима другим класама нашега друштва, па тај завод ипак у главном манипулише меницама, без обзира на то, што је меница поникла из трговачког света и што је по првобитној природи својој трговини намењена. Далеко је од нас свака помисао да овој установи с тога ма какве замерке чинимо, јер је меница са развитком друштвеним морала а и требала да изгуби свој првобитни значај. Ми овим оћемо само то да кажемо да су се меницом у нас почели да служе и они људи, који не познају ни најпростије основе и правила меничнога уговора. Тај факт и дао је повода нашем питању.

Врло се често на пр. дешава, да се из непознавања правила меничног уговора даде меници са свим други облик, но што се то хтело. Код нас је јако ушла у обичај *вучена меница на сопствену наредбу*, а о сопственим меницама, правим вученим меницама, сопствено-вученим меницама и другим њеним облицима, не може готово код нас ни говора бити. Шта више има новчаних завода у унутрашњости Србије, који сваку другу врсту менице, сем вучене менице на сопствену наредбу, сматрају као погрешну, те са својим клијентима закључују само ове врсте уговоре, сматрајући сваку другу форму, као погрешну.

И трговачки свет наш служи се готово једино овом меницом, само што београдски трговачки свет у својим односима са трговцима из унутрашњости Србије, наилази на велике незгоде. Поглавита је незгода у томе, што трасати, на које је меница повучена, не знаду да на правилан начин изврше менични акценат. Погрешке су обично од две врсте:

1. Београдски трговци шиљући вучену меницу на сопствену наредбу на акцентирање никад неће да на њој своје

име као издавачи потпишу, јер је се дешавало случајева, да су поједини трасати такве менице акцентирали, па их за тим оставили у своје сопствене касе. Кад им се доцније наплата по отвореним рачунима тражила, они су износили менице од истих сума и притежањем меница, поред писама, којима су уз рачуне од истих сума, менице на акцентирање слате, доказивали и исплату дугова. Али ова обазривост београдског трговачког света давала је често пута повода погрешци, која се састојала у томе: што је трасат у место правилног акцента, из непознавања ствари, стављао просто своје име и презиме или фирму своју, на оно место, које је искључно за издавача — трасанта — одређено, а то је место с десне стране при дну меничнога текста. На тај начин у место вучене менице на сопствену наредбу, која је била у намери уговарача, добивала се *сопствено-вучена меница*, код које је трасат и трасант једно исто лице. За важност ове врсте меница, прописано је нарочито правило, по коме место плаћања мора бити различно од места издања; ако се то важно правило изгубило из вида сопственик је менице, и поред истинитог потписа трасатовог, остајао без доказа о своме праву.

2. Врло се често дешава и друга погрешка при акцентирању. За пријем менични истина није прописано нарочито место у меници, али му је форму његову изрично прописано § 92 тргов. зак., који гласи: *Пријем менице треба да се означа са овом речи: „примљена“, иод то треба ставити име и презиме пријемника.....* Међутим практика је освештала правило да се акцент менични врши на предњој страни преко меничног текста, само што се тај акцент изврши врло често на неправилан начин тиме, што трасат напише преко менице јединствено своје име и презиме или фирму своју. За овај случај баш ми и постављамо наше питање.

Ну, чекајући на одговор по постављеном питању, ми сматрамо за нужно да унапред проговоримо неколико речи са онима, који би желели о овоме питању размишљати.

Опште је позната ствар да у питању о томе: како се врши менични акцент, постоје два система. Први систем —

немачки — за правилно акцентирање тражи јединствено то, да трасат стави своје име и презиме или фирму своју преко текста, на предњој страни менице. По другом систему — француском — место где се ставља менични акценат није нарочито одређено, али је трасату стављено у дужност, да на меници напише својом руком реч „примљена,“ на испод те речи да потпише своје име и презиме или фирму своју. Мо-рамо узгред напоменути како сви научари код којих овај систем влада, реч „примљена“ не сматрају за сакраменталан израз; у место ње може се ставити ма која друга реч рав-нога значаја. Довољно је, да трасат стави изјаву како прима на се пријемничку обавезу. И доиста, код нас је на пр. у пракци више у обичају реч „признајем“, него реч „прим-љена“, па ипак никоме не пада ни на ум да само с тога побиија формалну важност таквих меница.

Редактори нашег трговачког законика, који садржи и прописе о меницама, усвојили су, као што је познато, овај други — француски — систем, те тако код нас осим имена и презимена трасат мора својом руком написати и реч „прим-љена,“ или другу коју равнозначећу. Ну, и ако је то непо-битан факт, ипак има у нас меродавних људи, који се у натов овако јасном наређењу законском држе начела, по коме је за правилан акценат довољно да се напише само име и презиме на предњој страни меничног текста. Нама је лично познато да ово мишљење заступа и један од наших одличних прав-ника, који по своме службеноме положају, оваква питања у првој инстанцији и решава.

Разуме се да за људе овакога мишљења наше питање не може имати никаквога смисла; они би по своме мишљењу просто одговорили, да се обавеза онога трасата, који је преко текста написао једино име и презиме или фирму своју, по природи својој, има сматрати као обавеза акцептанта, јер по њиховом мишљењу, као што напред наведосмо, за обавезу акцептантову не тражи се ништа друго до да он напише своје име и презиме преко меничног текста.

Они своје мишљење у главном базирају на томе што

веле, да ни наш § 92 тргов. зак. нема императивнога значаја, пошто је у њему употребљена реч „треба“. У томе законском наређењу, веле они, законодавац је казао да трасат *треба* да напише реч „примљена,“ па испод тога да стави своје име и презиме, а то по њиховоме мишљењу има факултативан значај т. ј. да трасат *треба*, али да *не мора* написати реч „примљена.“

Ово је мишљење у основу погрешно и за то ће бити довољан један једини разлог, који се састоји у ово неколико речи: ако је реч *треба* факултативнога значаја, онда трасат не мора написати ни своје име и презиме, па да опет акценат буде извршен! Реч „треба“ односи се подједнако на наредбу да трасат напише реч „примљена“ а и на наредбу, да испод те речи потпише своје име и презиме. Законодавац није казао да трасат *треба* да напише реч „примљена“ а да испод те речи *мора* написати своје име и презиме.

Узимајући, дакле, као свршено питање о томе, на који се начин врши менични акценат, ми излазимо пред наше правнике са горњим питањем с том напоменом, да, по нашем мишљењу, и онај трасат, који би написао преко менице само своје име и презиме, ипак стоји у некаквој меничној обавези, нарочито из ова два разлога:

1. Наш закон дозволио је да могу фунгирати и оне менице, које нису акцентирани;

2. § 116 нашег тргов. зак. не тражи ништа више, но да неко своје име на меници *потпише*, па да остане у меничној обавези. По том наређењу законском „*сви они, који су меницу подписали, њу примили или иренели, обвезани су један за другог јемствујући према њеном притежатељу*“.

Остаје, дакле, да се одреди природа те обавезе, а та је ствар, као што је познато, од великога практичнога значаја.

Д. ГОЂЕВАЦ
јавни правозаступник

ИЗ СУДНИЦЕ

IX

*Против дуќанскога слуге не може се употребити само онај основ
подозрења из т. 7 § 121 крив. пост. кад је газди учињена
крађа у дућану.*

(ОДЛУКА ОПШТЕ СЕДНИЦЕ КАСАЦИОНОГ СУДА)

Државни тужилац, прихватив тужбу полиц. власти, тужи суду Ј. Ш. што је у време од 23 до 31 Децембра 1887-ме украо од свога газде 2511 динара, а из касе у дућану, улучив прилику кад је оштећени газда касу у два пута отворену оставио, и тужени оба пута у дућану био без осталих млађих; а могуће је, вели тужба даље, да је и удешеним кључем отварао онај сандук под казом у коме су резервни кључеви стајали, па са њима касу отварао и новац узимао, и опет их на место остављао.

Првостепени суд нашао је :

„да према исказу под заклетвом оштећенога и увиђају власти постоји дело крађе слуге према газди, казимо по тач. 10 § 222 казн. законика;

да оптужени не признаје да је крађу извршио, али против њега стоји основ подозрења: што је увиђајем доказано, да ни у дућану у коме је каса, ни на каси из које су новци покрађени није било никаквих повреда, а то је доказ да ову крађу није никакво лице са стране извршило, него из круга те радње, и како нико други у радњи — дућану — није био осим оптуженога, онда стоји да је он био на месту гди је крађа извршена — тач. 7 § 121 крив. пост. — али како овај једини основ по § 236, 237 и 238 реч. пост. није довољан за осуду, оптужени има се по § 242 казн. пост. за ово дело пустити из недостатка доказа;“ па тако и пресуди.

Касациони суд, по жалби државног тужиоца и оптуженога, у I одељењу 4 Марта ове године нађе, да ова пресуда првога суда не одговара закону са ових разлога: „Суд је погрешно што је узео да против оптуженога стоји основ подозрења из т. 7 § 121 крив. пост. јер то, што је оптужени био на месту гди је крађа извршена, — у дућану, — могло би га теретити само онда кад би против њега стојао још какав основ подозрења; али овако, кад никаквог другог основа нема против оптуженога, до што је био у дућану гди је крађа учињена, онда се то против њега не може узети као основ подозрења из тач. 7 § 121 крив. пост. као што је то погрешно првостепени суд

узео, јер се оптужени као слуга прив. тужиоца на томе месту — дућану — морао у свако доба налазити по својој дужности. Према томе, дакле, кад против оптуженога нема никаквог другог основа подзрења да је ово дело учинио, то је суд погрешно што га је ослободио из недостатка доказа, већ га је по § 241 крив. пост. требао ослободити као невина, тим пре, што није потпуно доказано ни постојање дела.“

Но први суд не прими ове примедбе са ових противразлога: „што је, вели, по другој тачци § 230 крив. пост. заклетвом оштећенога утврђено, да му је крађа учињена на онај начин као што је он представио, и исто је полицијским онет увиђајем утврђено, да ова крађа с поља није могла бити извршена; а кад ово стоји као доказано и кад је оптужени као момак оштећенога једини и непрекидно у дућану и на месту гди је ова крађа учињена, био, онда се не може узети, да на оптуженога нема никакве сумње за ово дело, па са овога и изложених разлога у својој пресуди, суд при њој и остаје.“

Али касациони суд у својој општој седници 16 Марта 1888 г. Бр. 90 нађе, да су примедбе одељења закону саобразне и тако упути први суд да по њима и даље по закону поступи.

X

Ни у кривичн м делима не може се доказивати исплата или отплата облигационога дуга са сведоцима.

(одлука I одељења касационог суда)

Начелство окр. алексиначкога спроведе суду на осуду некога Милију што је од свога дужника Мљка, који му је по облигацији имао давати 183 динара, наплатио 72 дин. на име овога дуга, па ту отплату не записао на облигацији нити је дужнику издао квиту, већ је и за ову наплаћену суму тражио забрану на вредност дужникову па је и правдао код суда.

Према овакој тужби суд реши: да у овоме оптужењу нема казнимога дела, и зато оптуженога отпусти, а са ових разлога:

„И ако, вели суд, сведоци тврде, да је тужени у њихову присуству примио 72 динара на име друге отплате облигационога дуга од тужиоца, и ако се њихово казивање потпуно слаже са тужбом приватнога тужиоца, опет ово не може бити доказ да постоји казнимо дело преваре кад је § 194 гр. пост. прописао: да се исплата и одплата доказује само признаницом; јер где се нарочито тражи писмена

исправа ту се не могу као доказ употребити и сведоци, по што би то било противно јасној одредби горњег закона.“

Услед жалбе оптужне исељдне власти Касациони Суд у своме I одељењу 11 Марта ове године Бр. 921 оснажи ово решење првостепенога суда.

Саопштио М. Дамјановић

К Њ И Ж Е В Н О С Т

Изишла је четврта свеска (првог дела) *Теорије казниог права* од Ј. Ђ. Авакумовића. У њој је свршетак треће књиге: *dolus et culpa* (стр. 499—529) и отпочета је четврта књига: *Покушај*, први део, који је и завршен (стр. 533—653).

Б Е Л Е Ш К Е

Писмо Господина Димитрија Епископа нишког о бележењу судских осуда кривичних. — Поводом списа нашег сараденика г. Миленка Жујовића: О бележењу судских осуда кривичних, који смо довели у првој свесци Бранича за ову годину, (стр. 31), Господин Димитрије Епископ нишки писао му је писмо у којем излаже своје назоре о томе предмету.

Господин Димитрије противан је бележењу судских кривичних осуда, а своје мишљење поткрепио је разлозима који заслужују пажњу стручњака. Користећи се добротом г. Жујовића, а по дозволи Господина Епископа, саопштавамо нашим читатељима то његово писмо у целости:

„Ја сам са задовољством пратио све твоје радове и саопштења по твојој струци; а у претпоследњем „Браничу“ са највећом пажњом проучио сам твој предлог: да се и код нас као у Француској, *воде књиге у цели поузданије надзора над бившим кривичним осуђеницима, пошто казну издрже*. Нашао сам да је тај пут доста најпоузданији, да се рђавим људима прати траг догод су живи; али, право да ти кажем, и ја делим мишљење оних, који су противни оваким књигама, и то из ових разлога:

1. Код многих осуђеника, а нарочито код оних, који су осуђени после прве погрешке, јавља се грижа савести у толикој мери, да им пада тежа и од саме осуде. Они се осећају, тако рећи, свргнути са човечанског достојанства, колико због понижавајућег осуђеничког поло-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

жаја, толико и због прекора савести, да су учинили зло и нарушили својој браћи спокојство и срећу, даровану им од Бога. Под утицајем оваких осећаја они у души својој признају, да је казна, која их је постигла, не само правична, него и недовољна, кад је упореде са злочином, за који су осуђени. Кајање овлада толико њиховом душом да би радо све поправили и загладили, само кад би се могло; све би вратили својим ближњима, што су им злочином поништили, само да на ново осете загубљену тишину савести, да се наново поврате у првашње стање, кад им је савест била неначета. Али како ово није могуће, они се одлуче, да бар тим умире своју савест, што се завере, да остатак живота после издржане казне проведу као поштени људи. Кад ови људи дочекају, да се врате међу своје суграђане, врло опрезно избегавају све предмете, све разговоре и прилике, који би им напомињали њихову кривицу. И ако су се одужили људској правди издржавши заслужену казну, они се пред својом савешћу осећају као кривци до гроба. Њима је, дакле, потребна само топла предуспретљивост и нелицемерна љубав од стране суграђана, па да донета постану не само поштени људи, него и корисни чланови друштва. И сад, ако когод од њих, не нашавши код својих суграђана довољно љубави, која је у стању да разуме слабост људске природе и да предаје забраву погрешке, које та природа доноси, одважи се, да напусти постојбину, да промени име и штурне у свет, да би тим путем лакше дошао до положаја и имена поштених грађана, — зашто гонити га и тамо са злопаћењем и не дати му, да буде потпуно срећан? . Познато је, да никакав досељеник не долази одмах до угледних места и почasti, него мора дуже време провести као поштен човек међу новим суграђанима, па тек до таквих места и почasti доћи. Кад, дакле, неко издржи оваку пробу, зар то није довољан доказ, да је заиста поштен човек? Зашто онда сметати угледу и почasti човека, који их фактички заслужује и зашто умањавати стварну вредност заслугама само за то, што оне припадају човеку, који је био осуђиван? Не значи ли то, свакога кривца подвргнути двојакој казни: једној временој, коју може издржати, и другој вечитој, од које се не може опростити до гроба? По моме мишљењу, ово би било и нехришћански, и нечовечно, и несувремено. Модерно законодавство треба све више да тежи идеалу правичности, напуштајући тесногруде формуле, у којима се казна измеће у немилосрдну освету и гоњење. Свакој казни треба да је главна цељ поправка дотичног осуђеника; а не његова коначна пропаст, која неминовно долази са онаким надзором, какав ти препоручујеш. Крајње је време, да се у казне уноси што више елемената хришћанских, т. ј. да се тако удешавају, да код кривца изазивају размишљање о ругоби његовог преступа и кајање.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

А кад се ово постигне, онда је извесно, да је друштву враћен један користан члан, који је био загубљен. Зато је наш Спаситељ осветљао кајање као тајну, кроз коју се човек уводи у царство небеско, да је ма какве тешке грехове раније почино. Зато је Он и рекао да се једном раскајаном грешнику треба више радовати, него ли свима праведницима, који су беспорочно провели свој век. —

2. Кад овако стоји ствар са онима, који су злочиним делима за-служили издржану казну, онда како је тек са оним јадницима, који су због несавршенства људске правде осуђени невини? Зар је овим бедним људима мало горчине, што су на правди Бога, због туђег неваљалства допали осуђеничког понижења, него да и после издржане казне носе жиг на своме имену?! Не значи ли то, из педанског етичарења у законодавству упропаћивати живот праведних људи, и, тако рећи, без икакве кривице живе их закопати? Јер дошта је за ове јаднике сто пута благодетнија физичка смрт, него ли жиг постиднога живота, који по своме сазнању нису заслужили. Рећи ћеш: такви су примери ретки, а и кад се догоде, нису за то криви ни закони ни судови, него ограниченост људскога сазнавања, да проникне у свачија дела. Али тај изговор ни у колико не мења вашијућу неправду нанесену праведним људима, и с тога не треба узаконјавати онакве мере, које би ту неправду ојачале, да их прати до гроба, па нека би се ово начело тицало и једнога једног невиног човека.

3. Но баш и кад бисмо допустили, да се и код нас узакони онакав надзор над бившим осуђеницима, какав ти предлагеш, питање је, да ли би он пао на терет баш онима, за које је нужан, или би њим били притиснути они, који су се и иначе заверили, да остатак живота проведу као честити људи? По мом мишљењу, окорели неваљалци увек ће се довити, да надзор изиграју, док ће људи бољега срца остати вечито (или колико закон пропише) под њим. А ова оклност тврди, да се увођењем овакога надзора не би потпуно постигла она предохрана, којој се са толиком суревљивошћу тежи, него би се само дало више маха, да се киће они људи, који жуде за поправком. И тако, ови људи, у место да код нас нађу братске предупредљивости и потпоре, да лакше напредују у добру, били би законом издвојени из нашега друштва и осуђени, да вечито остану под жигом, као недостојни за атрибуте добра. Јер шта друго значи, не дати им, да се у свима правима изједначе са својим суграђанима, кад они то својим делима заслужују?

4. Да би се још боље видело, колика је неправда гонити бивше осуђенике целог живота и никад им не дозволити, да се изједначе са грађанима, који нису били осуђивани, ја ћу те потсетити на факт, да велики број преступника и злочинаца ужива сва грађанска права

у миру и слободи, јер су своја зла дела вешто сакрили, те нису допадали суда и осуде. Да ово није никакво претеривање треба узети као доказ онај велики број убиства и злочина, којима власт није могла ући у траг. Ко нам јамчи, да извршиоци ових злочина, поред безбрижног уживања свију грађанских права, не заузимају још и по какво угледно место међу суграђанима својим?.. Кад би статистика водила засебног рачуна о непронађеним злочинима, извесно би нас изненадила њихова сразмера према онима пронађеним. А кад би човек ма и за тренут могао проићи у тајне своје браће, био би необично разочаран, видећи кога су и за шта осуђивали земаљски судови, а кога су оставили на миру и у грађанској части. На кад је тако, онда је ли право гонити целога века људе, који или нису умели, или нису хтели, да криву своја зла дела, него су за њих издржали правичну казну? Или, што је још горе, је ли право гонити на тај начин оне јаднике, који су, по чудноватом стицају околности, невини осуђени и не дати им ни после неправедно издржане казне да понесу име пошених људи? Ја велим, да је то неправда и вапијући грех, који би се озаконио у име правде. Узалудно је наше свако покушавање, да несавршенство овога сазнавања покривамо строгим предохрањивим мерама, јер би се тим само створила једна прилика више, да правосуђе пада у теже погрешке према невиним људима.

Лепо је, да честити грађани буду што поузданије заштићени од рђавих људи, али је велики грех икупљивати ту заштиту моралном погибијом оних који заслужују нашу љубав. Ако ти гониш каквога бедног човека до гроба зато, што је као слабо створење пао у погрешку, учинио си друштву можда неку малу услугу, али си у исто време учинио и велику неправду једно бићу Божијем, отимајући му без кривице најглавнији дар Божији. Век је човечији и сувише кратак, да је грехота закидати људима срећне часове, ма да су били и осуђеници. Ако је казни цел поправка, онда нити је логично, нити је право, да је човек издржава целога живота.

5. И ако се не може порећи, да има рђавих људи, којима је прешло у страст, да друштву одузимају спокојство, ипак не треба усвајати овакав начин за безбедност друштва од њихових злочина. Пре свега правих зликоваца није велики број и већином сви се налазе у затвору готово стално, пошто по својој навици у скоро падају у нову погрешку, чим се пуште на слободу; а сем тога, врло је лако наићи им на траг у уским границама наше отаџбине, чим се за то јави потреба. Довољно је, дакле, да их прате аргусове очи оних власти, које су позване, да се брину о безбедности грађана и које их и иначе из ранијих односа познају, па да не буду у стању умаћи увређеној правди.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

6. На послетку, при позајмљивању установа из страних држава тре'а увек добро оценити, да ли оне могу пристати и за нашу земљу, и да ли код нас неће бити од веће штете него од користи. Друге државе могу бити културно много напредније од наше, али никад не треба губити из вида, да оне могу имати и своје застареле болести, које се или никако не дају извидати, или се видају само драстичним средствима. Њихова, дакле, законодавна терапија могла би бити штетна по млади организам наше државе. Њих може бити нагони велика нужда, да у своје законодавство уносе драконске мере, којима ће убијати и многе невине, само да се што лакше спасеу од препредених неваљалаца; али наша држава још нема те потребе. Наша држава може се у пословима законодавства још за дуго држати оног модерног принципа, по коме је *боље оставити деведесет и девет криваца некажњених, него ли једнога праведног осудити.*

Сувремено законодавство требало би у суђењу криваца да пође правцем сасвим супротним ономе данашњем; требало би т. ј. да му не буде главна брига, како ће се кривци потпуно по заслуги казнити, него како ће их вратити човечанству као корисне чланове. Кад осуђеници издрже казну, требало би им баш навалице пружати прилике да постану ваљани грађани и њихове грађанске врлине требало би навалице одликовати онаким истим концесијама, каквима се одликују и врлине осталих честитих грађана. У опште, поступање са осуђењеницима требало би да је сасвим другачије од онога данашњег, и о томе би се као засебном предмету могла написати читава расправа; али како је главна тема мога писма довде већ исцрпљена, похитаћу да га овим редовима закључим, јер је и онако испало дуго, преко сваког очекивања.

Завршујући овим своје примедбе којима сам имао намеру, да ти скренем пажњу и на другу, по моме уверењу племенитију, страну предмета, који си узео да обрађујеш, ја те као свога школског друга и пријатеља поздрављам од свега срца и желим ти, да истрајеш у тако лепим радовима, којима си почео богатити књижевност своје струке.

3 Марта 1888 г. у Нишу.

Твој искрени Епископ Нишки, Димитрије.“

В Е С Н И К

Народна Скупштина. — Наше законодавно тело почело је по мало да савлађује огроман посао који га је очекивао. Краљевска Влада поднела је довољно законских предлога, који су нашим читаоцима већ познати из дневних листова, а ни народним посланицима не може се пребацити да оскудевају у предлозима. Само на једноме састанку, 25 Марта, прочитано је 29 предлога народних посланика.

Простор нашега часописа не дозвољава нам да побројимо све предлоге народних посланика, а и они су махом већ познати из дневних листова; али вредно је прибележити: да су наши народни посланици обратили пажњу и на такве установе, које би изгубили из вида и најискуснији чланови европских парламената. Тако су неки народни посланици предложили да се укину учитељи играња и музике, а неки да и деца плаћају порез на адићаре, жене на мидере и т. д.

Од важнијих предлога народних посланика, саопштавамо нашим читаоцима ове: да се измени (укине?) § 76 зак. о чиновницима грађанског реда; да се одузме од духовних судова суђење брачних парница и преда грађанским судовима; да се укине смртна казна за политичке кривице; да се укину окови; да се забрани пензионарима вршење правозаступничких послова; да се донесе законодавно решење у смислу постојећег закона о правозаступницима, по којем уредбени правозаступници т. ј. они који уживају од државе пензију и врше правозаступничке послове, имају се одрећи или пензије или правозаступништва. — Судићи по важности и умесности ових предлога, мислимо да ће их скупштина усвојити и решити.

Постоји и предлог да се измени кривични поступак, али се не каже како да се измени; даље, да судови расправе за време судског одмора нерасправљене спорове, али из дотичнога протокола скупштинског не видимо: да ли предлагачи доказују да их је могуће расправити за време једнога судског одмора, или хоће да се расправљају редовно за време судског одмора; да се у интересу штедње укине друго одељење нишкога суда у Лесковцу, што је противно горњему предлогу којим се тежи што бржој расправи спорова; да се у кривични поступак унесе процедура по грађанскоме поступку за преступе који се казне на тужбу приватнога лица т. ј. да тужилац подноси тужбу непосредно суду, па овај да је достави на одговор туженоме, који ће у одговору поднети доказе у своју одбрану и означаће сâм је ли и за што раније био осуђиван, и тужилац и тужени да полажу у напред трошак за сведоке, иначе да поднесу уве-

ређе о немаштини, после чега да се одреди претрес, до којег има суд да набави уверење о владању оптуженика и ако је нужно крштитеницу и доказ о ранијој осуди, па на претресу да испита доказе и једне и друге стране и прими усмену тужбу од државнога тужиоца и дело расправи. Овај предлог подељен је у 4 тачке. Четврта тачка слаже се са дотичним прописима крив. поступка.

И ако су плате наших чиновника и сувише мале према данашњим приликама, постоји предлог једнога народнога посланика да се смање са 30%, а другога да се сведу на половину, пензија пак да се сасвим укине. Али има предлога, од истих посланика, да се укине и дијурна посланицима и да се сведе на шест динара. — Мислимо да би боље било укинути непотребан број чиновника, па онима који остану да се увећа плата, а не и садања да се смањује па да се чиновници нагоне да подмирују своје потребе другим начином.

Приметно је да о једном истој предмету више посланика подносе засебне предлоге. Тако постоје неколико предлога да се укину есеоски дућани, да се укину снархије, да се дозволи слободно сејање дувана и т. д. Шта више има предлога народних посланика који су истоветни са предлозима владе, на пр. предлог господина Гавре Милорадовића и других: да се укине садањи закон о општинама, а међутим влада је поднела нов предлог закона о општинама, који је већ и вотиран...

Законски предлози Краљевске Владе, који су махом такве природе да изискују озбиљну студију и стручно разумевање, па према томе и више времена за решавање, мислимо да ће потиснути са дневнога реда многе предлоге народних посланика.

* * *

Јавни правозаступник. — Г. Светозара Миљковића, чинов. у пензији, који је положио правозаступнички испит, министар правде, на основу §§. 3-ег и 19-ог зак. о правозаступницима, поставио је за правозаступника за округ крагујевачки.

И С П Р А В К А

Завршујући расправу г. Мате Радосављевића: Баштина и својина или колективизам и индивидуализам код Срба, сматрамо за дуж-

ност да донесемо на овоме месту и исправку погрешака, које су се поткрале за време печатања. Тако

у години	Бранича	на страни	ред	стоји	а треба да стоји
I-ој	517		2 озго	удадити	ударити
"	"		9 озго	напостојане	непостојање
"	519		15 озго	радили	ради
"	"		5 оздо	баштина	баштино
"	"		4 оздо	појави	појава
"	587		21 озго	физички	физички покрет- не тако и
"	"		4 оздо	су спали	си спала
"	588		2 озго	сматрају	сматрајући
"	589		13 озго	индивидуа и	индивидуи
"	"		11 оздо	казива	назива
"	590		18 озго	роб	род
"	"		1 оздо	варирају	варирају по месту и времену, а могла би још више да варирају,
"	817		14 озго	истичу	испићу
II-ој	172		2 ред испод текста	природе	природе (а не
"	185		2 оздо	неутрализам	натурализам

ОДГОВОРИ УРЕДНИШТВА

Др-у В. Б. у П. — Примили смо послате нам бројеве. Мило нам је што сте најзад дошли до својих бројева и уверили се да ми нисмо били криви.

г. А. П. у Пр. — Примили смо писмо. Благодаримо на одзиву. Бранич је одмах експедиован свима новим уписницима.

г. Кр. Ник. у Пож. — На ваш захтев шаћемо вам све бројеве Бранича од ове године. Новац пошљите упућницом, разуме се, за пола године.

г. А. М. у М. — Не пристајемо. И писарима је могуће да одвоје од плате 7 динара за Бранич, за четири месеца, а вама још лакше.

О Г Л А С

У уредништву Бранича, Краља Милана улица број 1, спрат II, десно, може се добити књига :

У З Р О Ц И

са којих су недовољна садања законска наређења о личној безбедности у Србији и предлози формулисаних одредаба које треба о томе узаконити и у материјалном и у формалном праву.

ПИСАО

АЛЕКСА РАДУЛОВИЋ

КОМЕСАР ЖЕЛЕЗНИЧКЕ ПОЛИЦИЈЕ

Ову је књигу наградило удружење јавних правозаступника у Србији са 300 динара у злату.

Може се добити и у књижарама В. Валожича, А. Пурића и П. Турчића у Београду.

Цена је 80 пара динарских

Умољавају се повереници удружења да се постарају скупити претплатнике на ову књигу у својим местима.

НАГОМЕНА

Претплатницима за Јануар—Април истиче претплата крајем овога месеца. Ономињемо их да обнове претплату на време, да им неби обуставили пошпљање Бранича, јер га ни коме на вересију не дајемо.

Бранич стаје:

за годину	20 динара
за 4 месеца (Мај—Август)	7 „

В а н С р б и ј е:

годишње	24 динара у злату или 12 фор. а. вр.
за пола године	12 „ „ „ „ 6 „ „ „

Имамо све до сада изишавше бројеве у овој години. Имамо и оне од прошле године и продајемо их за 20 динара.

Новац, без којег претплата не вреди, треба слати непосредно уредништву Бранича: Београд, Краља Милана улица, бр. 1, спрат II, десно.

Уредништво је отворено од 6—7 часова по подне, сваки дан осим недеље и празника.

Уредништво Бранича

— власник:

УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

ЂОРЂЕ А. ЈЕНАДОВИЋ

јавни правозаступник

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А